

УДК 336.71

О.С. Артеменко, заступник начальника відділу грошового обігу та касових операцій
Філія-Сумське обласне управління АТ «Ощадбанк», м. Суми, Україна

ОКРЕМІ ІНДИКАТОРИ ВЕДЕННЯ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЇХ РОЗВИТКУ

Досліджено окремі індикатори ведення банківського бізнесу в Україні, з'ясовано основні тенденції їх розвитку та взаємозв'язок з макроекономічними та мікроекономічними факторами впливу.

Ключові слова: банківський бізнес, індикатори розвитку, вартість ресурсів.

Исследованы отдельные индикаторы ведения банковского бизнеса в Украине, определены основные тенденции их развития и взаимосвязь с макроекономическими и микроэкономическими факторами влияния.

Ключевые слова: банковский бизнес, индикаторы развития, стоимость ресурсов.

Some indicators of banking business in Ukraine were investigated, the main trends of development and the relationships with macroeconomic and microeconomic factors were identified.

Key words: banking business, indicators, resources' cost.

Постановка проблеми. Однією з умов забезпечення стабільності фінансової системи країни та конкурентоспроможності банків у ринкових умовах слід визнати умови ведення банківського бізнесу в країні. Вони визначають, по-перше, інвестиційну привабливість банківського сектору країни та економіки в цілому, по-друге, якість фінансового посередництва в країні (доступність оптимальних за співвідношенням «ціна-якість» банківських послуг), по-третє, фінансові результати банків та банківської системи та, як наслідок, певною мірою стабільність фінансового сектору країни. Згідно з міжнародними джерелами інформації [1], рівень привабливості умов ведення бізнесу в цілому в Україні є низьким – за рейтингом Світового банку (індексом легкості ведення бізнесу) Україна у 2011 р. посіла 145 місце зі 183, а за рейтингом, складеним діловим американським виданням «Forbes», – 104 зі 141 місця. Свідченням несприятливих умов ведення банківського бізнесу в Україні є вихід значної кількості іноземних банків з ринку банківських послуг України (SEB Group, Commerzbank, Swedbank, Renaissance Capital та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу проблемам функціонування та розвитку банківського бізнесу приділено в працях таких науковців, як О. Барановський, З. Васильченко, О. Васюренко, І. Гуцал, І. Івасів, С. Леонов, Дж. Сінкі, С. Моїсєєв, О. Кармінський. Ф. Мишкін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Втім, незважаючи на постійний інтерес до питання ефективного розвитку банківського бізнесу, проблема умов ведення банківського бізнесу залишається малодослідженою, зокрема виокремлення та аналіз параметрів (індикаторів) ведення банківського бізнесу в Україні.

Мета статті полягає у виокремленні індикаторів ведення банківського бізнесу та формалізації тенденцій їх розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Нині існують окремі підходи до виокремлення індикаторів (критеріїв) ведення бізнесу в цілому. Так, наприклад, за методикою Світового банку такими є легкість розпочинання бізнесу, роботи з дозволами на будівництво, реєстрації майна, отримання кредиту, ступінь захисту прав інвесторів, сплата податків, доступність міжнародної торгівлі, умови забезпечення контрактів та закриття підприємства [1]. Проте зазначені індикатори є загальними для всіх видів ведення бізнесу.

В основу дослідження індикаторів ведення банківського бізнесу покладено вартісну природу банківських ресурсів, які перерозподіляються банками за критерієм часу, розміру тощо. В контексті цього заслуговують на увагу тенденції в частині вартості ресурсної бази банків України протягом останніх років. Ресурсну базу банку (за формою ресурсів) слід розглядати як сукупність фінансових, трудових та матеріальних ресурсів. З позиції місця та ролі зазначених складових слід зазначити, що основу для ведення банківського бізнесу складають фі-

нансові ресурси, що обумовлено роботою банку на фінансовому ринку. Незважаючи на різноманітність джерел формування фінансових ресурсів банками, а саме залучення коштів депозитного (у вигляді залишків на поточних та вкладних рахунках фізичних та юридичних осіб-клієнтів) та недепозитного походження (у вигляді коштів кредиторів, коштів від реалізації цінних паперів власного боргу тощо), базою для розрахунку вартості сформованої ресурсної бази є номінальна ціна ресурсів, у випадку фінансових ресурсів – це процентна ставка, що складається на фінансовому ринку під впливом попиту і пропозиції. Оскільки дані стосовно рівня процентних ставок за залученими банками фінансовими ресурсами в цілому та за окремими їх видами є недоступними, то аналіз вартості сформованої ресурсної бази доцільно здійснювати за допомогою визначення співвідношення суми сплачених процентів (у балансових даних відображається як процентні витрати) та середнього залишку залучених ресурсів (згідно з балансовими даними – обсяг процентних зобов'язань). Отже, вартість залучених фінансових ресурсів знаходиться під впливом, з одного боку, макроекономічних факторів, таких як стану економічної кон'юнктури, темпу інфляції в країні, спрямованості грошово-кредитної політики (знаходить свій вираз у рівні процентної ставки), з іншого боку, мікроекономічних факторів – політики банку стосовно умов залучення ресурсів у частині сум, строків тощо (обсягів процентних зобов'язань). Динаміка вартості фінансових ресурсів банків України наведена у табл. 1. Як видно з наведеної табл. 1, простежується чітка тенденція до зростання вартості фінансових ресурсів у докризовий період. Такий стан речей обумовлений, по-перше, загальним підвищенням процентних ставок на ринку під впливом позитивної економічної динаміки та підвищеним попитом і пропозицією на фінансові ресурси, а по-друге, масштабами діяльності банків, що знаходить своє відображення через високі темпи нарощення процентних зобов'язань.

Таблиця 1

Динаміка вартості фінансових ресурсів банків України в розрізі груп банків за 2007-2011 рр., %

Фінансові ресурси	Роки									
	2007		2008		2009		2010		2011	
	Свrb	Тзр	Свrb	Тзр	Свrb	Тзр	Свrb	Тзр	Свrb	Тзр
Банківська система	5,65	77,20	6,62	51,69	9,78	-12,99	8,36	9,89	7,28	11,30
1 група	5,63	82,60	6,27	59,00	10,03	-13,58	8,57	5,65	7,41	11,97
2 група	5,07	60,02	6,84	45,66	8,34	-11,06	7,68	23,74	6,90	-11,04
3 група	5,97	111,77	6,78	8,19	9,75	-19,13	8,08	11,43	6,98	35,46
4 група	6,84	43,25	9,13	60,03	10,77	-6,06	8,52	15,07	7,23	37,97

Примітка: Свrb – середньозважена вартість фінансових ресурсів;

Тзр – темп приросту обсягу процентних зобов'язань.

Досліджуючи вартість фінансових ресурсів у розрізі груп банків, слід зауважити, що малі банки (4 група за класифікацією НБУ) мали обмежені можливості щодо залучення дешевих ресурсів, порівняно з великими банками 1 та 2 групи. Крім того, зі зникненням таких можливостей у великих банків у 2010-2011 рр. середньозважена вартість фінансових ресурсів встановилася на одному рівні.

Отже, має місце обмежений вплив банків на вартість залучених фінансових ресурсів, який здійснюється лише шляхом оптимізації джерел залучення ресурсів у вигляді збільшення частки дешевих ресурсів. Пряме скорочення обсягу процентних зобов'язань з метою зниження вартості ресурсної бази може негативно позначитися на можливостях проведення економічно сприятливих активних операцій у майбутньому.

Зважаючи на ключову роль фінансових ресурсів та відповідно їх вартості для ведення банківського бізнесу, ще одним критерієм вартості ведення банківського бізнесу є вартість інших ресурсів – матеріальних та трудових, що пов'язано з загальноадмініст-

ративними витратами банку. Головною відмінністю загальноадміністративних витрат порівняно з процентними є можливість їх суттєвого скорочення з метою зниження частки непродуктивних витрат та поліпшення фінансових результатів бізнесу. У структурі загальноадміністративних витрат банків найбільшу статтю витрат становлять витрати на персонал, а також витрати на утримання матеріально-технічної бази. Найбільш поширеними каналами зниження загальноадміністративних витрат банків є скорочення витрат на персонал за рахунок зменшення чисельності працівників та/або зниження заробітних плат і скорочення філіальної мережі банків. Наслідками таких заходів є централізація функцій, пов'язаних з управлінням персоналу (оцінка роботи, мотивація, підбір кваліфікованих кадрів), передача деяких функцій на аутсорсинг та, безумовно, скорочення мережі структурних підрозділів. Отже, управління вартістю нефінансових ресурсів є суттєвою умовою ведення банківського бізнесу та потребує обґрунтованої з боку менеджменту банку програми скорочення непроцентних витрат. Остання повинна бути узгоджена з запланованими цілями розвитку банку та враховувати строк очікуваного ефекту та витрати на впровадження заходів по скороченню окремих статей витрат.

Традиційно пріоритетним напрямком ведення банківського бізнесу є кредитування, що обумовлено як значущістю капіталотворчої функції банків, так і ключовим місцем у структурі банківських доходів. З метою наочного представлення місця кредитування в діяльності банків України в табл. 2 представлена динаміка та масштаби цього напрямку.

Таблиця 2

Динаміка та масштаби кредитної діяльності банків України в розрізі груп банків за 2007-2011 рр., %

Кредитна діяльність	Роки									
	2007		2008		2009		2010		2011	
	Сума, млрд грн	Пв, %	Сума, млрд грн	Пв, %	Сума, млрд грн	Пв, %	Сума, млрд грн	Пв, %	Сума, млрд грн	Пв, %
Банківська система	430 052	71,7	741 816	80,1	723 100	82,8	746 371	79,2	808 206	76,6
1 група	291 769	75,1	521 997	82,9	526 177	86,8	524 602	83,4	570 967	80,9
2 група	65 959	64,1	115 958	75,2	99 499	71,9	124 730	73,2	114 802	73,7
3 група	41 866	68,4	49 334	72,5	43 814	76,8	44 168	73,8	52 052	63,5
4 група	30 458	64,81	54 527	73,3	53 610	74,6	52 871	63,6	70 385	63,2

Примітка: Пв – питома вага кредитного портфеля в структурі активів.

В умовах посилення зовнішніх ризиків та невизначеності внутрішнього розвитку економіки країни кредитна активність банків відновлюється недостатніми темпами. Так, приріст кредитного портфеля за 9 місяців 2012 року становив 3,5 %.

Незважаючи на те, що кредитування забезпечує близько 80 % загальних банківських доходів, важливого значення набуває проблема забезпечення якості кредитного портфеля та оптимального співвідношення «доходність-ризиковість». Динамічне зростання обсягу кредитного портфеля протягом 2007-2008 рр. об'єктивно супроводжувалося підвищенням рівня кредитного ризику. Останній посідає домінуюче положення серед інших видів ризиків банківської діяльності. Реалізація кредитного ризику безпосередньо позначається на надходженнях банку та капіталі через виникнення проблем, пов'язаних з повнотою та своєчасністю виконання позичальником зобов'язань, згідно з умовами кредитного договору. Свідченням вищезазначеного є динаміка частки проблемної заборгованості банків України, яка за офіційними даними НБУ за період з 2007 по 2011 роки зросла з 1,31 % до 9,61 %. Крім того, при врахуванні частки реструктуризованих банками кредитів під час кризи, рівень проблемної заборгованості у 2010 році, за даними служби міжнародного рейтингового агентства Standard & Poor's, досягає 50 % [2].

Ще одним індикатором ведення банківського бізнесу, поряд з обсягами кредитного портфеля, є показник його якості. Найбільш поширеними показниками якості кредитного портфеля в економічній літературі прийнято вважати коефіцієнт проблемної заборгованості та обсяги сформованих резервів на відшкодування втрат за кредитними операціями. Враховуючи той факт, що, починаючи з 2009 р., дані щодо рівня простроченої та сумнівної заборгованості банків України перестали бути публічними, при обґрунтуванні показника якості кредитного портфеля доповнюючим слід визнати коефіцієнт співвідношення сформованих резервів до обсягу кредитного портфеля. Зокрема:

- по-перше, виходячи з нижченаведених даних (табл. 3) простежується взаємозв'язок між коефіцієнтом співвідношення сформованих резервів до обсягу кредитного портфеля та рівнем проблемної заборгованості банків України;

- по-друге, тіснота взаємозв'язку між рівнем сформованих резервів та фінансовим результатом діяльності банку протягом 2007-2011 рр. становить -0,55, що за шкалою Чеддока вважається помірною;

- по-третє, банки першої групи, які характеризувалися найбільшим рівнем сформованих резервів, мали найгірші фінансові результати: коефіцієнт сформованих резервів Свед-банку в 2009 р. становив 44,98 % – фінансовий результат -4214 млрд грн; Родовід банку – 38,43 % (-4738 млрд грн), Промінвестбанку – 20,08 % (-2735 млрд грн) відповідно.

Таблиця 3

Динаміка якості кредитного портфеля банків України, %

Роки	2007	2008	2009	2010	2011
Частка проблемної заборгованості					
Банківська система	1,31	2,27	9,36	11,23	9,61
Коефіцієнт співвідношення сформованих резервів та обсягу кредитного портфеля					
Банківська система	4,02	5,72	14,82	18,70	18,29
1 група	4,15	6,08	14,54	18,32	18,94
2 група	3,07	4,15	15,36	22,97	22,07
3 група	4,51	6,00	15,76	20,06	10,06
4 група	4,21	5,37	15,87	11,32	12,84

Ще одним індикатором ведення банківського бізнесу є обсяг торгівельного та іншого операційного доходів. Отримання банками торгівельного доходу пов'язане зі здійсненням операцій купівлі-продажу з різними фінансовими інструментами, зокрема операцій з цінними паперами, з іноземною валютою та банківськими металами тощо. Незважаючи на низьку питому вагу торгівельних доходів у структурі загальних банківських доходів (від 1 до 2 %) та високу залежність від існуючих обмежень Національного банку України, включення обсягу отриманого торгівельного доходу дозволяє врахувати активність банків у нестабільних економічних умовах та за високої волатильності цін на фінансових ринках. Результати утримання банком портфеля цінних паперів, отримання доходів від оренди та інших доходів, не пов'язаних з основною діяльністю банку, знаходять своє відображення в обсязі отриманого іншого операційного доходу, питома вага якого в структурі банківських доходів займає від 2 до 5 %.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що умови ведення банківського бізнесу знаходяться під впливом як макроекономічних факторів впливу (економічна ситуація в країні, кон'юнктура фінансового ринку, рівень довіри населення до національної банківської системи), так і мікроекономічних (зокрема, політики окремого банку). Ведення банківського бізнесу в Україні ускладнюється слабкістю операційного середовища банківського бізнесу, що обумовлено передусім високою залежністю реального сектору економіки від кон'юнктури зовнішніх товарних ринків; низьким рівнем прозорості економіки; високим рівнем волатильності нормативно-правового поля та високими системними ризиками. Аналіз окремих індикаторів

ведення банківського бізнесу в Україні та тенденцій їх розвитку, зокрема вартості фінансових та нефінансових ресурсів, кредитної активності та активності банку в цілому на фінансовому ринку, якості кредитного портфеля банків України дають змогу стверджувати про необхідність формування збалансованої та зваженої за критеріями «дохідність-ризик» політики банку в умовах провадження бізнесу в Україні.

Список використаних джерел

1. *Рейтинг* ведення бізнесу-2012 [Електронний ресурс] / Doing Business. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012>.
2. *Standard & Poor's BICRAs Highlight The Shifting Balance In Global Banking* [Electronic resource]. – Mode of Access <http://www.standardandpoors.com/home/en/us>. – Title from the screen.